

Försummade fackspråk

Christer Laurén, professor i svenska vid Vasa högskola och medlem av svenska språknämnden i Finland, är svensk medlem av direktionen för Centralen för teknisk terminologi och väl insatt i fackspråksproblematiken sedd ur finlandssvensk synvinkel. Artikelnen var underlag för en diskussion vid språknämndens möte den 25 september 1981.

Traditionerna lever kvar, också när de inte mera är ändamålsenliga. Enligt en fast tradition inom svensk språkvård ägnar man sig i främsta rummet åt allmänspråk. Vill man få ett grovt mått på detta kan man se på det som är synligast utåt. Exempelmaterialet i Erik Wellanders Riktig svenska, Hugo Bergroths Finlandssvenska och i språkspalterna i t.ex. Svenska Dagbladet och Hufvudstadsbladet är allmänspråk i främsta rummet. Där finns också i någon mån fackspråklig terminologi som är av större allmänt intresse, dvs. egentligen termer som är på väg att eller kan komma att glida in i allmänspråk, att avterminologiseras. Wellander intresserar sig för syntaktiska företeelser i lagspråk och kanslispråk i många sammanhang. Det är ju fråga om stilarter som av speciella skäl är av allmänt intresse. Den riks-svenska språkvårdens intresse under 1970-talet för medicinens språk har i stort sett samma förklaring. Kommunikationssvårigheterna mellan fackman och lekman måste betyda något för den som vårdar allmänspråk och är inriktad på att avhjälpa störningar i kommunikationen (STÅHLE 1974:5-6).

En arbetsfördelning finns sedan 1940-talet i den svenska språkvården eftersom Tekniska Nomenklaturcentralen har hand om det terminologiska arbetet för i främsta rummet tekniskens fackspråk. I Finland har det tekniska terminologiska arbetet kommit igång på allvar först i slutet av 1970-talet genom Centralen för teknisk terminologi. Det traditionella svenska intresset för myndigheternas språk återspeglas i Finland i Statsrådets svenska språknämnd, som ju har en speciell motivering i översättningarnas roll för svenskan i Finland.

Också det terminologiska arbetet har sina språkspalter, t.ex. Stig Nilssons i Ny teknik och Kai Finells i Forum för ekonomi och teknik. De ägnar sig åt termer. Det är ett faktum att det svenska terminologiska arbetet utförs främst av ingenjörer.

Först under allra senaste tid har lingvister anställts vid t.ex. TNC. De frågor som de s.k. terminologerna ställs inför kräver många gånger så grundliga insikter i fackområdet det gäller att de inte kan lösas utan specialistens hjälp. Det betyder att varken en ingenjör eller språkman klarar av problemen utan att konsultera specialisten. Både ingenjören och språkmannen behövs i fackspråklig språkvård. Det är en medvetenhet om större risker i dag för möte mellan fackspråk och allmänspråk och om att den tillämpade språkvetenskapen har något att ge som ligger bakom terminologirådets intresse för att knyta lingvister till sin verksamhet.

Hur språkvården är organiserad och vad den arbetar med, vem som har det ekonomiska ansvaret och var fackspråket och dess terminologi finns i sammanhanget är beroende av en utveckling som är nyckfull. Man blir mycket medveten om detta när man söker efter en översättning för *språkvård* till exempelvis engelska eller franska och inte finner någon som är användbar. När man då avstår från att översätta och enbart använder just ordet *språkvård* och försöker förklara begreppet, märker man att det finns så mycket som aldrig har blivit formulerat. Det är t.ex. så att den definition som DAHLSTEDT 1970:44 ger för *språkvård* ('Med språkvård avses varje handling som medvetet syftar till att göra språket bättre eller hindra det från att bli sämre') lika väl kunde användas som definition för den språkvård som man intresserar sig för i Québec i Canada. Den franskanadensiska språkplaneringen kan göra termer obligatoriska i officiellt utformade texter, den känner inte inom sitt verksamhetsområde den skillnad mellan fackspråk och allmänspråk som den svenska språkvården gör och den skall i enlighet med La Charte de la langue française av år 1977 på klart definierade sätt se till att franskan används ute i samhället, på arbetsplatserna, i fabrikena.

Den franskanadensiska språkplaneringens terminologer är specialutbildade lingvister som har kontakt med fackmän för att få hjälp med sina termproblem. — Detta är ju inte *språkvård!* Det stämmer inte överens med vår uppfattning om hur man skall bete sig. När det av tradition i Finland sägs att vi följer allmänna svenska språkvårdande principer, betyder det inte att vi saknar egen profil och egna behov. Den rikssvenska modellen för språkvård kan inte vara den som bäst passar för finlandssvenskan.

Svenskt fackspråk i Finland produceras i form av texter i original på svenska, texter som är översatta från finska (betydligt mer än från något annat språk) och texter som är skrivna av finskspråkiga på svenska.

Det finns inga undersökningar att stöda sig på men man kan vara övertygad om att de flesta svenska fackspråkiga texterna i original produceras i omgivning där finskan finns med — oftast som det dominerande språket. Det finns t.ex. ingen svensk teknisk högskola, ingen svensk medicinsk fakultet, ingen svensk juridisk fakultet. Det finns många fackområden där svenskspråkiga helt eller delvis måste skaffa sig sin utbildning på finska.

De flesta finlandssvenskar får ändå sin fackutbildning på svenska men kommer senare att arbeta tillsammans med finskspråkiga och det vanliga mönstret är att svenskan då är det språk man översätter till — inte det språk man formulerar saken på.

Därför hör man så ofta människor tala om hur svårt det är att översätta från den ordrika finskan. Det är naturligt att översättaren fäster sig vid det som är svårt att återge. Han lägger inte så påtagligt märke till det som går lätt att överföra eller det som kan återges färgrikare, slagkraftigare eller med större precision i målspråket. En del översättare tar aldrig till vara den sista möjligheten — att återge färgrikare osv. — eftersom de tror att de aldrig har rätt att göra så. Det är ett allmänt fenomen — oberoende av språk — att målspråket upplevs som fattigare.

I arbetslivet anpassar sig de svenskspråkiga vanligen efter de finskspråkiga (LAURÉN & STRÖMMAN 1981). Företagets språk blir i tvåspråkiga miljöer alltmer finska. Det är fråga om en allmän mekanism i tvåspråkiga miljöer som också leder till att finskspråkiga anpassar sitt språkbruk efter de svenskspråkiga på orter

och arbetsplatser där svenskan dominerar, t.ex. i Närpes och ibland i Jakobstad. Då närmare hälften av finlandssvenskarna lever i miljöer som är i dominerande grad finskspråkiga, innebär det att den svenska fackterminologi som de kan behöva inte alltid är så välbekant för dem, särskilt inte om den är svårtillgänglig.

Det svenska fackspråket i Finland är alltså en del av ett mer omfattande problem för språkplaneringen.

Centralen för teknisk terminologi och Svenska byrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken har sammanlagt tre befattningar (eller färre) för svensk språkvård.

Enligt en analys (STENWALL 1980) av 330 termfrågor som under 1979 och 1980 kommit till terminologicalentralen gällde 75 % av frågorna översättning. Oftast var det fråga om översättning från finska till svenska, i 22,4 % av fallen, från svenska till finska i 14,0 %. I 1,2 % av fallen gällde frågorna svenska termproblem utan anknytning till översättning. I nästan 40 % av alla analyserade fall fanns alltså svenskan med. Så följde engelskan med c. 25 %, tyskan med närmare 10 % och ryskan med c. 4 %. Finskan var viktigast.

Det behövs alltså flerspråkiga fackordlistor, rådgivning för fackspråkliga skribenter; det behövs en termbank (utvecklingen påbörjad vid terminologicalentralen) som via terminaler kan anlitas av översättare och fackfolk på större arbetsplatser. Det behövs forskning i svenskt fackspråk och i svensk fackspråklig terminologi.

Redan upptas en betydande del av svenska byråns resurser för språkvård av fackspråkliga och fackterminologiska problem. Frågor av den arten har också varit uppe för principdiskussion i Svenska språknämnden.

Litteratur

- DAHLSTEDT, Karl Hampus (1970) Massmedierna och språket. Skr. utg. av Sv. språknämnden 41. Stockholm.
- LAURÉN, Christer & STRÖMMAN, Solveig (1981) The functioning of the two national languages in a minor enterprise in the province of Vasa, Finland. *Journal of multilingual and multicultural development* 1981:1, s. 53–63.
- STENWALL, Elisa (1980) Tekniikan Sanastokeskus ry ja tutkimus sen tarjoamista palveluista (opublicerat specialarbete).
- STÄHLE, Carl Ivar (1974) Språkvård och språkvårdsnormer. *Språkvård* 1974:2, s. 3–10.